

VOKAALIVARTALOISET **LAPSEA* JA **MIEHEÄ* KESKUSTELUPALSTA-AI-
NEISTOSSA

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
9.1.2020

Aunemaria Ylitalo

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman aihe ja tutkimusongelma	1
1.2. Aiempi tutkimus	2
2. AINEISTO	5
3. TEORIA	8
3.1. Partitiivin tehtävät	8
3.2. Vartalot ja vokaalivartaloistuminen	9
3.3. Morfologinen muutos	10
4. ANALYYSI	13
4.1. Yleisiä havaintoja	13
4.2. Vokaalivartaloinen <i>*lapsea</i>	14
4.3. Vokaalivartaloinen <i>*mieheä</i>	18
4.4. Yhteenveto	20
5. PÄÄTÄNTÖ	24
LÄHTEET JA LYHENTEET	27

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman aihe ja tutkimusongelma

Kandidaatintutkielmani aiheeksi olen valinnut vokaalivartaloistumisilmiön lekseemien *lapsi* ja *mies* partitiivissa. Vokaalivartaloistumisella tarkoitan käynnissä olevaa morfologista kielenmuutosta, jossa kaksivartaloisten sanojen norminmukaiset konsonanttivartalot korvautuvat vokaalivartaloilla. Lekseemit *lapsi* ja *mies* ovat kaksitavuisia *e*-vartaloisia nomineja. Niiden norminmukaiset partitiivit ovat *las-ta* ja *mies-tä*, kun taas vokaalivartaloiset muodot ovat **lapse-a* ja **miehe-ä*. Vokaalivartaloistumisen tutkiminen on tärkeää, jotta kielenmuutoksen nykytilanne saataisiin kuvattua mahdollisimman tarkasti. Aihe on tutkimuskentällä ajankohtainen, mikä näkyy muun muassa tekeillä olevassa Katja Västin ja Santeri Palviaisen tutkimuksessa sekä viime vuosina valmistuneissa opinnäytetöissä (Kärkkäinen 2018; Liukkonen 2018; Sirviö 2018; Keränen 2019; Korja 2019; Pöyhtäri 2019).

Tutkimuksessani kartoitan, minkälaisissa syntaktisissa konteksteissa vokaalivartaloiset partitiivit esiintyvät keskustelupalsta-aineistossa. Tavoitteenani on selvittää, keskittyvätkö nämä innovatiiviset partitiivit johonkin tiettyyn lauseenjäsenetehtävään. Menetelmänä käytän syntaktista analyysia, eli luokittelen norminvastaiset muodot niiden lauseenjäsenetehtävien mukaan. Lisäksi tutkin, onko **mieheä* ja **lapsea* -muotojen käyttö keskenään verrattavissa. Vertaan kahta sanahahmoltaan samanlaista mutta äännerakenteeltaan ja esiintymisfrekvenssiltään erilaista lekseemiä, jotta voin selvittää tarkemmin eri tekijöiden osuutta siihen, missä järjestyksessä vokaalivartaloiset muodot yleistyvät. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- Millaisissa syntaktisissa tehtävissä norminvastaisia vokaalivartaloisia muotoja **lapsea* ja **mieheä* käytetään?
- Käyttäytyvätkö muodot **lapsea* ja **mieheä* keskenään samalla tavalla?

Viimeaikaisissa tutkimuksissa on selvitetty kyselylomakkein informanttien suhtautumista norminvastaisiin vokaalivartaloisiin muotoihin. Näistä tutkimuksista kahdessa myös muodot **lapsea* ja **mieheä* ovat olleet mukana (Västi & Palviainen, tekeillä; Liukkonen 2018). Tutkimuskohteiksi valitsemani muodot **lapsea* ja **mieheä* ovat siis

vertailtavissa aiempaan tutkimukseen. Aihevalintaani puoltaa myös se, että vokaalivartaloistuneita nomineja ei ole aiemmin tutkittu korpuksesta.

1.2. Aiempi tutkimus

Vokaalivartaloistumista ei ole tutkittu juurikaan ennen viime vuosia. Tässä luvussa keskityn Oulun yliopistossa tehtyjen vokaalivartaloistumistutkimusten esittelyyn. Katja Västin ja Santeri Palviaisen tutkimusartikkeli vokaalivartaloistumisesta on valmistumassa. Lisäksi aihetta on käsitelty kuudessa kandidaatintutkielmassa vuosina 2018 ja 2019 (Kärkkäinen 2018; Liukkonen 2018; Sirviö 2018; Keränen 2019; Korja 2019; Pöyhtäri 2019). Västin ja Palviaisen (tekeillä) hypoteesin mukaan vokaalivartaloistuminen on sitä todennäköisempää, mitä perussanamaisemmaksi lekseemi hahmottuu. Siksi useat aiemmista tutkimuksista ovat käsitelleet juuri perussanamaisia lekseemejä.

Salli Kärkkäinen (2018) on löytänyt viitteitä vokaalivartaloisen muodon merkityksen eriytymisestä. Hän on tutkinut kandidaatintutkielmassaan hyvin polyseemisen *panna*-verbin vokaalivartaloistumista ja todennut, että vokaalivartaloiset tapaukset keskittyivät keskustelupalsta-aineiston perusteella verbin seksuaaliseen merkitykseen 'olla yhdynnässä, naida'. Esimerkiksi vokaalivartaloisen A-infinitiivimuoto *panea* esiintyi Kärkkäisen aineistossa 22 kertaa. Niistä 21 tapausta liittyy verbin seksuaalimerkitykseen, kuten virkkeessä *Tai sä voit tulla mun luo kun asun yksin kuitenkin ja jos asut miehes kansa yhdessä niin siellä ei sovi panea.* (Kärkkäinen 2018: 14.)

Katja Västi ja Santeri Palviainen (tekeillä) tutkivat vokaalivartaloistuneiden sananmuotojen hyväksyttävyyttä kyselylomakkein huhtikuussa 2017. He käyttivät tutkimuksessaan rinnakkaismuotojen monivalintaa, yksinkertaista monivalintaa ja elisitointitehtävää. Rinnakkaismuotojen monivalinnassa informantit arvioivat sekä konsonanttivartaloisen että vokaalivartaloisen variantin luontevuutta virkkeeseen sijoitettuna. Rinnakkaismuototehtävässä virkkeet olivat tyyppiä *Pyysin toissa päivänä miestä/mieheä tuomaan kaupasta jotain hyvää tummaa olutta.* Yksinkertaisessa monivalinnassa virkkeeseen oli sijoitettu vain vokaalivartaloisen muoto, esimerkiksi *Kiusattua lapsea voi olla lähes mahdoton vakuuttaa siitä, että hän on hyvä jossain.* Arviointiasteikko oli neliportainen: 1 eli täysin epäluonteva, 2 eli jossain määrin epäluonteva, 3 eli jossain määrin luonteva ja 4 eli täysin

luonteva. Elisitoinnissa informanttien täytyi tuottaa itselleen luontevin taivutusmuoto annetun lauseen keskelle, esimerkiksi *Päiväkotiin ei saa tuoda kuumeilevaa la _____!* Informantit olivat Oulun yliopiston Linnanmaan kampuksella liikkueneita opiskelijoita ja henkilökunnan jäseniä. (Västi & Palviainen, tekeillä.)

Verrokkiaineistona Västin ja Palviaisen (tekeillä) tutkimuksessa on käytetty Liukkonen (2018) kandidaatintutkielman aineistoa. Liukkonen toisti Västin ja Palviaisen tutkimusasetelman yläkouluikäisille informanteille lukuun ottamatta rinnakkaismuotojen monivalintaa. Tutkimuksissa oli mukana perussanasubstantiiveja, -verbejä sekä johdoksia. Muodot **lapsea* ja **mieheä* olivat suosituimpia yläkoululaisten kuin aikuisten vastauksissa. Aikuisista vaihtoehdon 1 eli täysin epäluonteva valitsi **lapsea*-muodon kohdalla 82 % (rinnakkaismuotojen monivalinta) ja 75 % (yksinkertainen monivalinta) sekä **mieheä*-muodon kohdalla 77 % (rinnakkaismuotojen monivalinta) ja 69 % (yksinkertainen monivalinta). Yläkoululaisten vastauksista vastaavat luvut ovat **lapsea* 26 % ja **mieheä* 18 %. (Västi & Palviainen, tekeillä; Liukkonen 2018: 13–14.) Yksikään informanteista ei kuitenkaan tuottanut itse näitä muotoja elisitointitehtävässä (Västi & Palviainen, tekeillä; Liukkonen 2018: 10–11).

Maria Sirviö (2018) on tutkinut perussanahahmoisten verbien *purra*, *surra*, *tulla* ja *mennä* vokaalivartaloistumista NUT- ja TU-partisiipeissa. Sirviö käytti kandidaatintutkielmasaan keskustelupalsta-aineistoa ja luokitteli sen syntaktisten ja morfologisten piirteiden mukaan. Hän havaitsi, että vokaalivartaloisia NUT-partisiippeja esiintyi enemmän kuin TU-partisiippeja. Lisäksi vokaalivartaloisia muotoja esiintyi enemmän harvinaisemmissa perussanoissa *purra* ja *surra* kuin yleisemmissä perussanoissa *tulla* ja *mennä*. (Sirviö 2018: 31.) Sirviön aineistoon sisältyi esimerkiksi lauseke *sureneen neidon kanssa*, jossa *surra* on NUT-partisiipin yksikön genetiivissä ja määrittää adjektiivimaisesti substantiivia *neito* (Sirviö 2018: 19–20).

Inka Keränen (2019) on tutkinut vokaalivartaloistumista nominijohdoksissa kyselylomakkeen avulla. Hän pyysi lomakkeessaan informanteja arvioimaan virkkeisiin sijoitettuja muotoja asteikolla 1–4, jossa 1 tarkoittaa täysin epäluontevaa, 2 jokseenkin epäluontevaa, 3 jokseenkin luontevaa ja 4 täysin luontevaa. Tutkimuksen kohteena olivat superlatiivijohdin *-in*, karitiivinen johdin *-tOn* ja possessiiviset adjektiivijohdotimet *-(e)liAs* ja *-llinen*. Tutkimuksen mukaan vokaalivartaloisuus on sitä hyväksyttävämpää, mitä

produktiivisempi johdin on kyseessä (Keränen 2019: 20). Näin ollen esimerkiksi muoto **kauneimpaa* oli luonteva useamman informantin mielestä kuin vaikkapa muoto **kivuli-aata* (Keränen 2019: 14, 18).

Emma-Katariina Korja (2019) keskittyi kandidaatintutkielmassaan verbien *nähdä, tehdä, tulla, mennä, purra* ja *surra* A-infinitiivien vokaalivartaloistumiseen. Myös hän käytti keskustelupalsta-aineistoa ja työsti sitä syntaktisen analyysin avulla. Korjan aineistossa useimmin vokaalivartaloisena esiintyivät *nähdä, purra* ja *surra*. Yleisin syntaktinen tehtävä oli verbiketju, kuten esimerkivirkkeessä *Kun puhutaan narsismista, niin **alkaa nä-keä** sitä jokapuolella*. (Korja 2019: 18, 32.)

Essi Pöyhtäri (2019) on selvittänyt keskustelupalsta-aineistosta potentiaalinen vokaalivartaloistumista verbeissä *tulla, tehdä, nähdä, purra* ja *surra*. Hänen tutkimuksensa mukaan vokaalivartaloistuneita potentiaaleja löytyi selvästi enemmän yleisemmistä perussanaverbeistä *tulla, tehdä* ja *nähdä* kuin harvinaisemmista perussanaverbeistä *purra* ja *surra*. Yleisin muotoryhmä oli yksikön 3. persoona. (Pöyhtäri 2019: 29–30.) Pöyhtäriin aineistoon kuuluu esimerkiksi virke *Lapulla **tulenee** sitten virkamiehiksi henkilöitä, jotka eivät osaa edes kirjoittaa sanan vaali monikon genetiiviä oikein* – (Pöyhtäri 2019: 18).

2. AINEISTO

Tässä luvussa kuvaan tutkimiani lekseemejä sekä teen selkoa aineistonkeruun vaiheista. Lisäksi pohdin aineistonkeruumenetelmäni ongelmia. Raportoin myös, millä perusteilla olen karsinut aineistostani pois sopimattomia osumia.

Tutkimani lekseemit *lapsi* ja *mies* ovat sanahahmoltaan kaksitavuisia *e*-vartaloisia nimenä. Normitetussa kielessä ne ovat kaksivartaloisia (*lapse-* : *las-*, *miehe-* : *mies-*). Niiden partitiivi muodostetaan yleensä konsonanttivartalosta, jolloin oikeat muodot ovat *las-ta* ja *mies-tä*. Innovatiiviset vokaalivartaloiset partitiivit taas ovat **lapse-a* ja **miehe-ä*. Kyseisen sanahahmon taivutusparadigmoissa esiintyy horjuntaa niin verbeillä kuin nimenäkin – vokaalivartaloistumisen lisäksi esiintyy esimerkiksi kaksinkertaisia partitiivimuotoja, kuten **las-ta-a* (Kangas 2020). Tutkimani lekseemit ovat monimerkityksisiä. Esimerkiksi Kielitoimiston sanakirja tuntee kummallekin neljä päämerkitystä ja useita erityismerkityksiä (KS 2018 s.v. *lapsi*, *mies*). Lekseemit kuitenkin eroavat toisistaan esiintymisfrekvenssin osalta. *Suomen kielen taajuussanaston*¹ mukaan *lapsi* on yleisyysjärjestyksessä 88:s ja *mies* 71:nen (Saukkonen, Haipus, Niemikorpi & Sulkala 1979: 42). Myös äännerakenteissa on eroja. Lekseemin *lapsi* paradigmassa esiintyvät vaihtelut *i* : *e*, *e* : kato ja *ps* : *s*, kun taas lekseemin *mies* vaihtelut ovat *e* : kato ja *s* : *h*.

Parhaiten innovatiivisen taivutusmuodon tutkimuksessa toimii korpusaineisto. Esimerkiksi puheen nauhoittaminen ei tule kyseeseen, sillä kielenmuutoksen tässä vaiheessa vokaalivartaloisia muotoja esiintyy melko harvoin. Korpusaineistoista taas keskustelupalsta-aineisto on ainoa mahdollinen, sillä esimerkiksi sanomalehdistä norminvastaisia muotoja ei löydy tarpeeksi paljon. Keskustelupalstojen tekstit voidaan kuitenkin nähdä ikään kuin kirjoitettuna puheena (Crystal 2006: 26–27). Tämän ansiosta ne toimivat käynnissä olevan kielenmuutoksen tutkimisessa parhaiten. Kaikkien korpusten ongelmana tosin on, että ne ovat luonteeltaan passiivisia (Itkonen & Pajunen 2010: 74). Tämä tarkoittaa, että ne sisältävät väistämättä vain esimerkkejä kielenkäytöstä eivätkä kata kaikkia todellisia kielenkäyttötilanteita.

¹ Teos perustuu kaunokirjallisuudesta, radiosta, lehdistä ja tietokirjallisuudesta vuosilta 1961–1969 kerättyihin 5 700 tekstikatkelmaan (Saukkonen ym. 1979: 14–15).

Olen kerännyt aineistoni Kielipankin konkordanssihakuohjelma Korpin² avulla. Rajasin haun Suomi24- ja Ylilauta-keskustelupalstakorpuksiin, jotka ovat peräisin vuosilta 2001–2017. Suomi24-korpus sisältää 4 132 665 850 sanetta ja Ylilauta-korpus 26 869 417 sanetta. Hakusanoina käytin muotoja *lapsea* ja *mieheä*. Käytin Korpin laajennettua hakua ja ”sana on” -toimintoa. Lisäksi samaistin pien- ja suuraakkoset. Näin sain käyttööni kaikki virkkeet, joissa hakemani muoto esiintyy. Huomionarvoista kuitenkin on, että ”sana on” -toiminto jättää ulkopuolelle muun muassa liitepartikkelin tai possessiivisuffiksin sisältävät muodot, kuten **lapseakin* tai **mieheäni*. Myös murteelliset vokaalivartalaiset **lapsee* ja **miehee* olen rajannut tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tekemieni koehakujen mukaan **lapsee* ja **miehee* -muotojen osumissa kuitenkin on loppuheittoisten illatiivien lisäksi jonkin verran myös partitiiveja. ”Sana sisältää” -toiminnolla karsimattomia osumia tulisi **lapsea*-muodolle noin kaksinkertainen ja **mieheä*-muodolle noin kolminkertainen määrä verrattuna ”sana on” -toiminnolla saatuihin osumiin.

Muoto **lapsea* tuotti 224 hakutulosta, joista tutkimukseeni sopivia oli 191. **Mieheä* taas tuotti 91 osumaa, joista 34 kelpasi aineistooni. Suomi24-korpukseseen kuuluvien esimerkkien kontekstit olen voinut tarvittaessa tarkistaa, sillä Korp tarjoaa linkin alkuperäiseen keskusteluun. Ylilaudan keskusteluihin linkkejä ei ole saatavissa, eikä keskusteluja muutenkaan pääse lukemaan vapaasti ilman kirjautumista sivustolle. Tämä ei ole tuottanut ongelmia, sillä Ylilaudan osuus aineistossani ja koko korpuksessa on paljon pienempi kuin Suomi24:n. Jokaisen osuman virkekonteksti on kuitenkin näkyvässä Korpissa. Samoin palvelu tarjoaa viestien metatietoja, kuten keskustelun aihealueen ja otsikon, kommentin ajankohdan sekä Suomi24-osumiin myös kirjoittajan nimimerkin.

Aineistosta pois rajaamani esiintymät ovat enimmäkseen monikon partitiivin ja yksikön essiivin lyöntivirheellisiä muotoja. Selkeinä lyöntivirheinä olen pitänyt esimerkkien (1)³ ja (2) kaltaisia tapauksia, joissa määrite tai rinnasteinen osa on monikon partitiivissa tai yksikön essiivissä. Toisinaan ilmaus laajemmin paljastaa, että kyseessä ei voi olla yksikön partitiivi (esimerkki (3)). **Mieheä*-muodon hakutuloksissa lyöntivirheellisten muotojen osuus oli suurempi kuin **lapsea*-muodon hakutuloksissa. Toisin sanoen **lapsea* tuotti enemmän aineistoa tutkimukseeni. Joissakin pois jättämistäni tapauksissa on tarkoitettu muuta lekseemiä, kuten esimerkissä (4). En ottanut mukaan aineistooni

² Korp on käytettävissä osoitteessa <https://korp.csc.fi>.

³ Merkintä (S) tarkoittaa, että esimerkki on Suomi24-korpuksesta; (Y) puolestaan tarkoittaa Ylilautaa.

myöskään virheellisellä kielellä pilailua tai toisen kielen kommentointia, jos se on selvästi havaittavissa (esimerkki (5)).

- (1) *Löytyy niitä sellaisiakin mieheä.* (S)
- (2) *Toinen on kastettu lapsea ja toinen aikuisena.* (S)
- (3) *Miten minä mieheä voin ottaa kantaa keskusteluun – –?* (S)
- (4) *Manuaali-asetuksia tarvitaan jos haluaa kuvata time lapsea.* (S)
- (5) *Mitä lie tarkoittaa tuo sanasi "lapsea"... olisiko lasta?* (S)

Luonnollisesti olen jättänyt pois myös viestien täsmälliset kopiot, vaikka ne olisivat eri keskusteluketjuissa. Ongelmalliseksi osoittautui esimerkki (6), joka esiintyi kahdessa eri viestiketjussa. Kysymyksessä ei kuitenkaan ole kopio tai siteeraus, sillä viestit ovat keskenään erilaisia. Päädyin laskemaan esimerkin (6) aineistooni kummastakin ketjusta keran. Keskusteluketjut liittyvät samaan aiheeseen, joten uskon, että sama kommentoija on kirjoittanut osittain samansisältöiset viestit kumpaankin ketjuun. Näin ollen kumpikin esiintymä on todellista kielenkäyttöä.

- (6) *Se siis tarkoittaa jokaista Jumalan lapsea.* (S)

Aineiston luotettavuutta syö hieman joidenkin viestien monitulkintaisuus. Toisinaan on mahdotonta tietää, onko kirjoittaja tarkoittanut yksikön vai monikon partitiivia, sillä kumpikin vaihtoehto olisi yhtä järkevä, kuten esimerkissä (7). Joskus kyseessä voisi periaatteessa olla myös lyöntivirheellinen essiivi, vaikka partitiivi vaikuttaa tarkoituksenmukaiselta (esimerkki (8)). Olen laskenut mukaan aineistooni tällaiset monitulkintaiset tapaukset, sillä niissä yksikön partitiivi on kuitenkin mahdollinen ja siten todennäköisesti myös tarkoitettu muoto. Samoin olen ottanut mukaan esimerkin (9) partitiivin, vaikka se voisi olla essiivin lyöntivirhe. Koko keskusteluketjun muodostaman kontekstin perusteella se voi olla puhekielinen partitiivi, jonka merkitys on samankaltainen kuin kokijan genetiivirakenteen (*Miehen tekee mieli*) (VISK 2008 § 906). Yksittäisenä lauseena tulkittuna esimerkin (9) partitiivimuoto kuitenkin vaikuttaa tunnekausatiivilauseen objektilta, ja sellaiseksi olen tulkinnut sen analyysissäni (VISK 2008 § 905).

- (7) *Ja aivan kahdestaan ilman lapsea.* (S)
- (8) *– – Narsismi syntyy kun lapsea hyväksikäytetään tai ei anneta rakkautta lapsena tarpeeksi.* (Y)
- (9) *– – mieheä tekee vain mieli runkata – –.* (S)

3. TEORIA

3.1. Partitiivin tehtävät

Partitiivin sijapäätteet ovat sekä yksikössä että monikossa *-A* ja *-tA*. Yksikössä *-A* liittyy vokaalivartaloon, joka päättyy lyhyeen vokaaliin (*talo-a*), ja *-tA* konsonanttivartaloon (*las-ta*) tai pitkään vokaaliainekseen päättyvään vokaalivartaloon (*maa-ta*). Lyhyen sivupainollisen tavun jälkeen kumpi vain päätteistä on mahdollinen (*häpeä-tä ~ häpeä-ä*). Partitiivin päätte *-ttA* puolestaan on vaihtoehtoinen tulkinta *tuotet-ta*-tyyppisistä partitiiveista. (VISK 2008 § 59, 87.) Monikossa päätteet liittyvät monikon alivartaloon, esimerkiksi *laps-i-a*, *mieh-i-ä*, *kääpiö-i-tä* (VISK 2008 § 89).

Alkuaan partitiivi on ollut erosija, mikä näkyy edelleen esimerkiksi joissakin kiteytyneissä adverbeissa, kuten *koto-a* (VISK 2008 § 1226). Nykyään partitiivi on kieliopillinen sija, eli se koodaa lauseen keskeisiä kieliopillisia tehtäviä (VISK 2008 § 1221). Syntaktiselta tehtävältään partitiivimuotoinen jäsen on usein objekti (*Hoidan lasta*). Se voi olla myös eksistentiaalisubjekti eli e-subjekti (*Pihalla telmii lapsia*), predikaatiivi (*Kahvi on kuumaa*), osma eli objektin sijainen määrän adverbiaali (*Luin monta viikkoa*) tai osa statusrakennetta (*Hän saapui paikalle lasta kantaen*). (VISK 2008 § 1234.) Partitiivin semanttisia tehtäviä ovat lauseen kielteisyyden ilmaiseminen (*En nähnyt miestä*), lauseen rajaamattomuuden ilmaiseminen (*Hoidan lasta*) ja objektin kvantitatiivisen epämääräisyyden ilmaiseminen (*Pihalla telmii lapsia, jotka syövät lunta*) (VISK 2008 § 930).

Ydintehtäviensä lisäksi partitiivia käytetään substantiivilausekkeissa numeraalin, mitta-, osa- tai ryhmäsanana täydennyksenä (*kaksi miestä*) ja komparatiivijohdoksen täydennyksenä (*miestä pahempi*). Joidenkin adpositioiden täydennyksen sija on rektion vuoksi partitiivi, esimerkiksi *lasta varten*. Myös adverbiaalilauseke voi olla partitiivissa, jos se ilmaisee syytä, kuten lauseessa *Hän teki sen omaa tyhmyyttään*. Partitiivi on niin ikään kiteytynyt ilmaisemaan reittiä liikeverbien objektina, esimerkiksi *Nousin rappuja ylös*. Esimerkkejä partitiivimuotoisiksi leksikaalistuneista adverbeista taas ovat *kovaa* ja *takaa*. Partitiivia esiintyy myös sellaisissa kiteytymissä kuin *tällä kertaa* ja *jonkin aikaa*. Lisäksi partitiivia käytetään monissa fraaseissa, esimerkiksi *Päivää*. (VISK 2008 § 1234.)

3.2. Vartalot ja vokaalivartaloistuminen

Suomen kielen sanat jaetaan kaksivartaloisiin ja yksivartaloisiin sen mukaan, onko niillä vokaalivartalon tai vokaalivartaloiden lisäksi myös konsonanttivartalo (VISK 2008 § 55). Nominin mahdollinen konsonanttivartalo selviää sen partitiivimuodosta, kun lopusta poistaa partitiivin tunnuksen, esimerkiksi *las-ta*, *mies-tä*. Toisin sanoen nominilla ei ole nykykielessä konsonanttivartaloa, jos sitä ei ole partitiivissa. (Koivisto 2013: 106.) Joissakin kiteytyneissä essiivimuodoissa konsonanttivartalo tosin voi olla käytössä, esimerkiksi *viime vuon-na*, *tois-sa päivänä* (Paunonen 2003: 204). Lisäksi konsonanttivartalo voi esiintyä monikon genetiivin *-ten*-päänteen edellä, kuten *las-ten*, *mies-ten* (VISK 2008 § 85). Kaksivartaloisilla verbeillä konsonanttivartaloa käytetään A-infinitiivissä, E-infinitiivissä, potentiaalissa, NUT- ja TU-partisiipeissa, passiivissa sekä imperatiivissa *k*-aineksisen tunnuksen edellä (VISK 2008 § 71).

Vokaalivartaloistuminen on käynnissä oleva kielenmuutos, jossa konsonanttivartalot vähitellen korvautuvat vokaalivartaloilla. Näin kaksivartaloiset sanat saattavat lopulta muuttua yksivartaloisiksi. Nominien osalta muutos näkyy nykyään partitiivissa ja historiallisesti essiivissä, kuten esimerkki (10) osoittaa. Koska aineistooni kuuluu vain nominien muotoja, en esittele verbien vokaalivartaloistumiskehitystä tarkemmin. Aiemmissä tutkimuksissa on perehdytty myös verbimuotoihin (ks. luku 1.2. ja Västi & Palviainen, tekeillä; Kärkkäinen 2018; Liukkonen 2018; Sirviö 2018; Korja 2019; Pöyhkäri 2019).

(10) *mies* : *mies-tä* > **miehe-ä* : *mies-nä* ~ *mies-sä* > *miehe-nä*

Kielihistoriassa on merkkejä siitä, että konsonanttivartalot ovat ennen olleet nykyistä yleisempiä. Kaksitavuisten *e*-vartaloisten nominien osalta konsonanttivartalot ovat todennäköisesti syntyneet *e*:n sisäheiton seurauksena jo ennen varhaiskantasuomen aikaa. Esimerkiksi kun *käsi*-lekseemin partitiivista **käte-tä* on *e* heittynyt pois, on syntynyt nykyinen muoto *kät-tä*. Koska konsonanttivartalot ovat mutkistaneet paradigmoja lisäämällä sanavartaloiden morfofonologista vaihtelua, ovat vokaalivartalot alkaneet hitaasti vallata alaa jo satoja vuosia sitten. (Hakulinen 2000: 80–81; Paunonen 2003: 203.) Vokaalivartaloistuminen ei siis ole uusi ilmiö, vaikka sen tutkimus onkin ollut melko vähäistä.

Tähän mennessä vokaalivartalot ovat jo vallanneet essiivimuodot lähes kokonaan, mutta partitiiveissa muutos on käynnissä. Paunosen (2003: 203) mukaan muutos tapahtuu hitaasti, jopa vain lekseemi kerrallaan. Kuitenkin hän pitää todennäköisenä, että **piene-ä*, **suone-a*, **vuore-a* -tyyppiset muodot yleistyvät, sillä niitä kuulee jo nyt murteissa sekä satunnaisina lipsahduksina yleiskielessä (Paunonen 2003: 204–205). Esimerkki (11) osoittaa, että poikkeavaa muotoa ei kuitenkaan ohiteta huomaamatta. Esimerkki on yksi aineistostani karsiutuneista osumista, sillä siinä kirjoittaja opastaa aikaisempaa kommentoijaa.

(11) *Ei siis lapsea, vaan lasta.* (S)

Vokaalivartaloisia muotoja on havaittu myös lapsenkielen tutkimuksessa (Laalo 2011). Kun lapsi etenee kielenoppimisessa niin sanottuun morfologian jäsentymisvaiheeseen, hän alkaa itse selkeyttää taivutusjärjestelmää. Lapsi käyttää selkeimpiä ja helpoimmin hahmotettavia kielen elementtejä, eli hän suosii yleisimpiä perusvariantteja niin vartaloista kuin suffikseistakin. Tämä johtaa analogisiin vokaalivartaloisiin muotoihin konventionaalisten konsonanttivartaloiden kustannuksella, esimerkiksi **käteä* pro *kättä* ja **juoksetaan* pro *juostaan*. (Laalo 2011: 226–227.) Ilmiön taustalla vaikuttaa lapsen oppimistilanteen lisäksi nyky-suomen taivutusjärjestelmän jännite, jonka vaikutuksesta vokaalivartalot pyrkivät valtaamaan alaa myös aikuisten puheessa (Laalo 2011: 250). Laalon (2011: 279) mukaan lapsenkieli voikin paljastaa kielisysteemin piileviä jännitteitä.

3.3. Morfologinen muutos

Kielen luonteeseen kuuluu, että jollakin kielen alueella on aina meneillään muutos tai muutoksia. Lisäksi luontaista on, että muutos jollakin kielen alueella laukaisee muutoksen myös toisella alueella. (Paunonen 2003: 188, 190.) Käynnissä oleva muutos ilmenee kielessä erilaisena häilyvyytenä ja vaihteluna (Koivisto 2013: 338). Esimerkiksi vokaalivartaloistuminen on morfologinen muutos. Morfologisen muutoksen syynä taas voi olla foneettis-fonologinen muutos, sillä morfologiset muutokset pyrkivät korjaamaan ääntenmuutosten aiheuttaman järjestelmän monimutkaistumisen (Paunonen 2003: 191). Määttä (1994: 119) puhuu terapeuttisesta muutoksesta, jossa muutoksen aiheuttama tasapainotilan rikkoutuminen johtaa uuden tasapainotilan etsimiseen eli uuteen muutokseen.

Esimerkiksi aineistoni kaksitavuisten *e*-vartaloisten nominien tapauksessa *e*:n sisäheitto on synnyttänyt uudenlaisia vartalovariantteja. Tämä muutos taas on sysännyt liikkeelle vokaalivartaloistumisilmiön. (Hakulinen 2000: 80–81; Paunonen 2003: 203.) Vokaalivartaloistuminen yksinkertaistaa taivutusjärjestelmää ja tekee sananmuodot läpinäkyvämmiksi, sillä käyttöön tulevat tyypillisimmät vartalo- ja suffiksivariantit (esim. VISK 2008 § 69, 87; Laalo 2011: 227). Morfologinen aines ei kuitenkaan katoa kielestä kokonaan ainakaan kovin nopeasti, vaan se muuttuu vähitellen epäproduktiivisemmaksi ja jää näkymään vain kiteytyneissä ilmauksissa. Esimerkiksi adverbissa *ulo-s* on näkyvillä vanhan latiivisijan päätte. (Hakulinen 1979: 108–111; Koivisto 2013: 89, 343.)

Heikki Paunonen (2003) on esitellyt strukturaalisen keskus-reuna-aluehypoteesin. Se tarkoittaa, että kielen reuna-alueelle sijoittuvat ainekset ovat altteimpia muutoksille. Reuna-alueella taas ovat ne lekseemit, joiden käyttöfrekvenssi on pieni ja joissa esiintyy paljon morfofonologista vaihtelua. Mikään kielenmuutos ei siis tapahdu kerralla kaikissa tapausryhmissä, vaan se etenee hierakisesti sitä mukaa, kun kielen järjestelmä syöttää uusia aineksia muutosalueelle. (Paunonen 2003: 207–208.)

Västin ja Palviaisen (tekeillä) sekä Liukkosen (2018) tutkimusten perusteella lekseemit *lapsi* ja *mies* eivät ole vokaalivartaloistumisessa muutoksen eturintamassa, sillä kukaan ei tuottanut elisitointitehtävässä vokaalivartaloisia muotoja (ks. luku 1.2.). Silti muotoja **lapsea* ja **mieheä* löytyy keskustelupalsta-aineistosta. Tosin norminmukaiset muodot ovat yleisempiä kuin innovatiiviset – koehaku Korpissa hakusanalla *lasta* tuotti yli 390 000 osumaa ja hakusanalla *miestä* yli 530 000 osumaa, kun vastaavat luvut hakusanoilla *lapsea* ja *mieheä* ovat 224 ja 91. *Suomen kielen taajuussanaston* mukaan lekseemi *lapsi* on yleisyysjärjestyksessä 88:s ja *mies* 71:nen (Saukkonen ym. 1979: 42). Morfofonologista vaihtelua niissä on jonkin verran: *mies* : *miehe-* ja *lapsi* : *lapse-* : *las-*. Kummallakin lekseemillä on siis vokaali- ja konsonanttivartalo, joiden lopun konsonantisto vaihtelee (*s* : *h* ja *ps* : *s*). Kummankin paradigmassa esiintyy myös vaihtelu *e* : kato. Lisäksi *lapsi*-sanassa esiintyy *i* : *e* -vaihtelua. Stabiilimman keskusalueen ja muutosalttiimman reuna-alueen välille onkin vaikea tehdä selvää eroa (Paunonen 2003: 208).

Kielenmuutoksen kehityskulut perustuvat samanlaisuussuhteeseen eli analogiaan (Koivisto 2013: 340). Morfologisia muutoksia ja analogioita on tutkinut myös David Fertig (2013). Hänen mukaansa analogia ei ole muutos eikä sen aiheuttaja, vaan se liittyy

kielenkäyttäjän kykyyn tuottaa kieltä (Fertig 2013: 5). Tämä tarkoittaa, että kielenkäyttäjä oppii uusia paradigmoja ottamalla mallia jo opituista paradigmoista. Analogia voi kuitenkin vaikuttaa olemassa oleviin muutoksiin (Fertig 2013: 5). Analoginen muodoste tarkoittaa muotoa, jonka kielenkäyttäjä tuottaa toisen, samalla kielen tasolla sijaitsevan muodon perusteella. Esimerkiksi kielenoppija, joka tuntee *talo*-substantiivin partitiivin *taloa*, osaa sen perusteella tuottaa analogisen muodosteen *valoa*. Analoginen innovaatio taas on muodoste, joka ei noudata nykyisiä kielenkäytön normeja. (Fertig 2013: 4.) Vokaalivartaloiset partitiivit **lapsea* ja **mieheä* ovat siis analogisia innovaatioita, joiden mallina ovat yksivartaloisten nominien partitiivit, kuten *nalle-a*. Mallina toimivat sanat ovat sanahahmoltaan samanlaisia kuin *lapsi* ja *mies* eli kaksitavuisia *e*-vartaloita.

4. ANALYYSI

4.1. Yleisiä havaintoja

Luvussa 4 valaisen **lapsea* ja **mieheä* -partitiivimuotojen syntaktisia ympäristöjä. Perustan tutkimukseni muotojen syntaktiseen analysointiin. Olen tarkastellut muotojen käyttäytymistä joko lause- tai lausekekontekstissa. Esimerkiksi jos **lapsea* tai **mieheä* esiintyy sivulauseessa, olen analysoinut vain sivulauseen sisäiset jäsenet ja jättänyt huomiotta sivulauseen itsensä aseman jonkin muun lauseen jäsenenä. Lausekekontekstin mukaan olen luokitellut tapaukset, joissa partitiivi on jonkin lausetta pienemmän rakenteen laajenuksena tai infiniittiverbin objektina.

Suuri osa **lapsea* ja **mieheä* -muotojen esiintymistä on joko lauseen tai lauseen sisäisen rakenteen objekteja. Koska erilaisia objekteja on aineistossani paljon, olen ryhmitellyt niitä myös alatyypeittäin. Ensinnäkin olen erotellut omiksi ryhmikseen lauseiden objektit ja infiniittisten rakenteiden objektit. Lisäksi olen poiminut lauseiden objekteista erikseen passiivilauseiden objektit ja aktiivilauseista nollapersoonalauseiden ja tunnekausatiivilauseiden objektit sekä jaotellut infiniittiverbien objektit infiniittisten rakenteiden tyyppien mukaan. (VISK 2008 § 490, 1347, 1348, 905.) En ole jaotellut tapauksia sen mukaan, saako objektin edussanana toimiva **lapsea* tai **mieheä* laajenuksia vai ei. Niinpä samoissa ryhmissä ovat sekä yksi- että monisanaiset objektit. Kaikkia syntaktisia tehtäviä ei löydy molemmista aineistoista. Esittelen luvuissa 4.2. ja 4.3. lekseemikohtaisesti syntaktiset tehtävät, niiden alaryhmät ja esiintymien tarkat määrät. Luvussa 4.4. vedän tulokset yhteen ja vertailen keskenään **lapsea* ja **mieheä* -muotojen käyttäytymistä.

Sekä **lapsea* että **mieheä* tuotti aineistoa, jota ei voi analysoida syntaktisesti. Tällaisia tapauksia on yhteensä kolme. Esimerkeistä (12) ja (13) puuttuu predikaattiverbi; (14) on rakenteeltaan epäselvä. Olen laskenut tapaukset aineistooni, mutta jättänyt ne luokittelematta. Kontekstin perusteella esimerkit (12) ja (13) voisivat olla esimerkiksi objekteja, mutta en voi olettaa lauseisiin jäseniä, joita niissä ei ole. Jossakin tapauksissa olen kuitenkin tulkinnut lauseiden sisältävät elliptisen *olla*-verbin, sillä kopulan puuttuminen ei muuta lauseen tulkintaa. Tällaiset esimerkin (15) kaltaiset osumat olen sisällyttänyt myös analyysiini.

(12) *Minä voisin sanoa että ei **lapsea** semmoiselle.*(S)

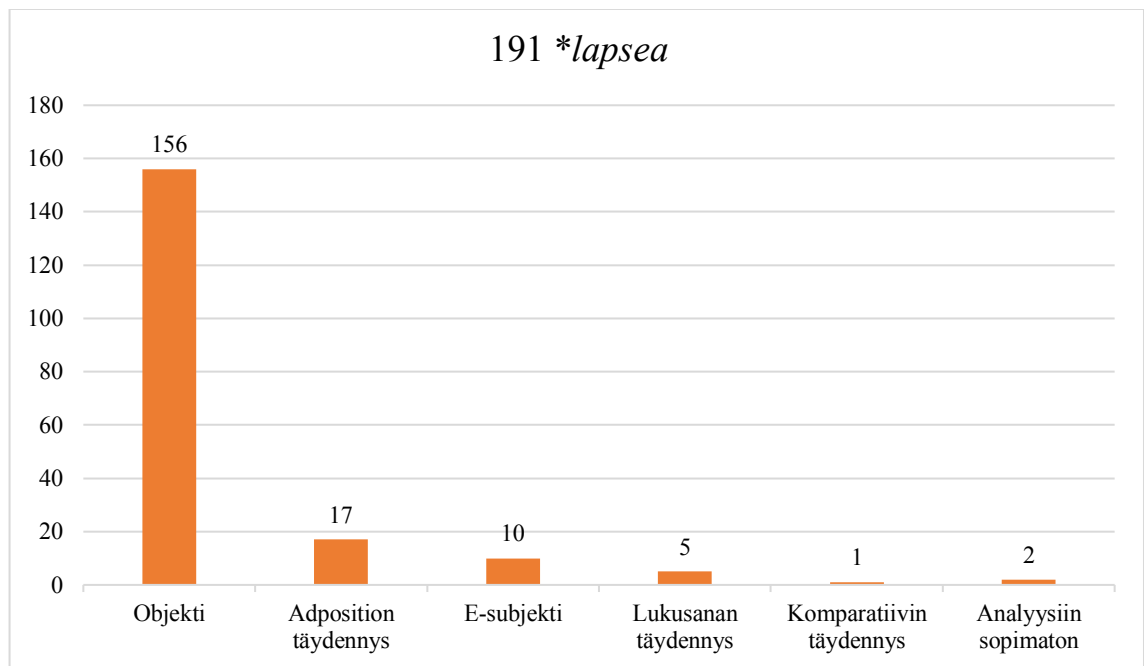
(13) *Siis omaa lapsen **lapsea**!!!* (S)

(14) – – säädetään laki jonka perusteella naisen on oikeus **mieheä** puukottaman tappelutilanteessa. (S)

(15) *Seksi ennen avioliittoa voisi olla huono silloin kun ei asu yhdessä, **lapsea** vaikeampi hoitaa, niin taloudellisesti kuin muutenkin – –.* (S)

4.2. Vokaalivartaloinen *lapsea

Aineistooni kuuluu 191 *lapsea-muodon esiintymää. Niiden syntaktiset tehtävät ovat yleisimmästä harvinaisimpaan objekti, adposition täydennys, eksistentiaalisubjekti (eli e-subjekti), lukusanan täydennys ja komparatiivijohdoksen täydennys. Olen tilastoinut kaikki 191 muotoa tehtävien mukaan jaoteltuna kuvioon 1.

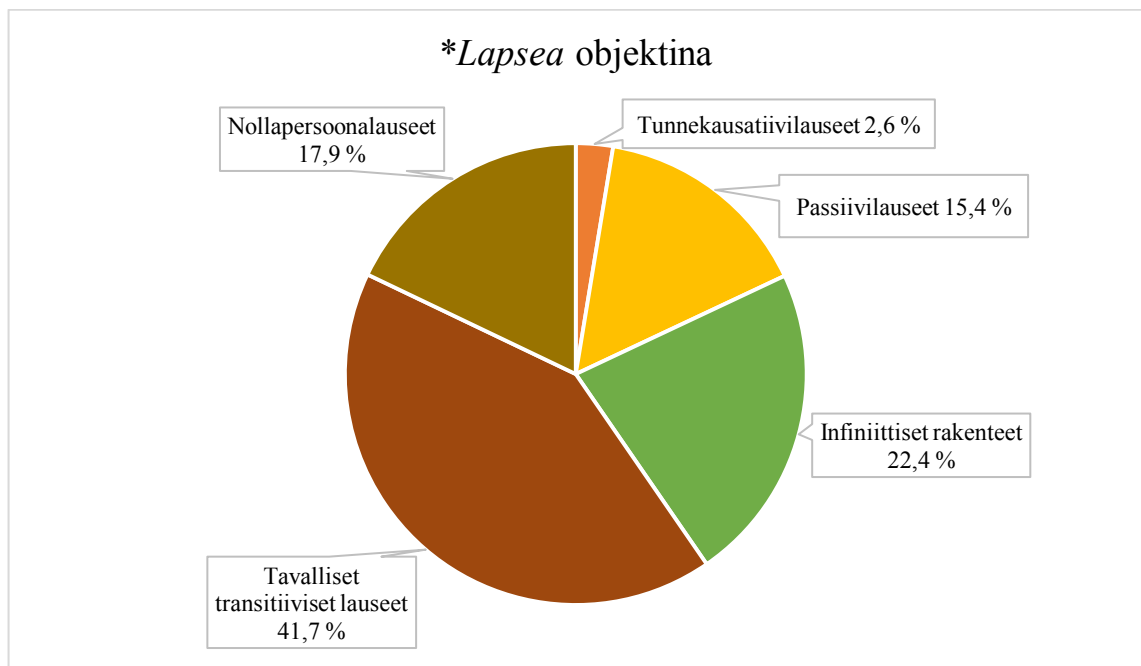

KUVIO 1. *Lapsea-muotojen jakautuminen syntaktisen tehtävän mukaan.

Kuvion 1 mukaan partitiivi *lapsea esiintyy aineistossani objektina kaikkein useimmin eli 156 kertaa. Tämä kattaa 81,7 prosenttia aineistosta. Luku sisältää kaikkien rakenteiden kaikenlaiset objektit. Adposition täydennyksenä *lapsea toimii toiseksi useimmin eli 17 tapauksessa (8,9 prosentissa aineiston esiintymistä). E-subjektina muoto taas on 10 kertaa eli 5,2 prosentissa, lukusanan täydennyksenä 5 kertaa eli 2,6 prosentissa ja

komparatiivijohdoksen täydennyksenä yhden kerran eli 0,5 prosentissa koko aineistosta. Luokittelun ulkopuolelle jääneitä tapauksia on 2 eli 1,0 prosenttia aineistosta.

Olen jakanut 156 objektiä kolmeen pääryhmään: aktiivilauseiden, passiivilauseiden ja infiniittisten rakenteiden objekteihin. Erilaisten aktiivilauseiden objekteja on eniten, yhteensä 97 kappaletta eli 62,2 prosenttia objekteista. Passiivilauseiden objekteja taas on 24 kappaletta eli 15,4 prosenttia. Toiseksi suurimman ryhmän muodostavat infiniittisten rakenteiden objektit, joita on 35 kappaletta eli 22,4 prosenttia kaikista objekteista. Kuviossa 2 esitän objektityyppien suhteelliset osuudet. Aktiivilauseet näkyvät kuviossa kolmessa eri alakategoriassa (”Tavalliset transitiiviset lauseet”, ”Nollapersoonalauseet” ja ”Tunnekausatiivilauseet”).

KUVIO 2. **Lapsea*-muoto objektina erilaisissa rakenteissa.

Kuvio 2 osoittaa, että lähes puolet (41,7 prosenttia) objekteista esiintyy tavallisessa transitiivisessä lauseessa, kuten esimerkiksi (16) (VISK 2008 § 891). Tämän ryhmän lausekonteksteissa ei ole mitään erityispiirteitä. Nollapersoonalauseiden objekteja taas on aineistossani 28 kappaletta eli 17,9 prosenttia **lapsea*-muodon objektiesiintymistä (VISK 2008 § 1347, 1348). Nämä nollapersoonalauseet ovat usein neuvoja tai arvosteluja, niin kuin esimerkiksi (17). Tunnekausatiivilauseiden objekteja olen erotellut yhteensä 4, mikä on 2,6 prosenttia kaikista objekteista (VISK 2008 § 905). Jokaisessa neljässä tapauksessa

verbi kuvaa jotakin negatiivista tunnetta, niin myös esimerkissä (18). Passiivilauseiden objekteja on 24 kappaletta eli 15,4 prosenttia kaikista objekteista. Suurimmassa osassa niistä tekijä on pyritty häivyttämään passiivin avulla (esimerkki (19)), mutta esimerkissä (20) passiivia on käytetty monikon kolmannen persoonan tilalla.

(16) *lapsi käyttää hyväkseen **lapsea*** (S)

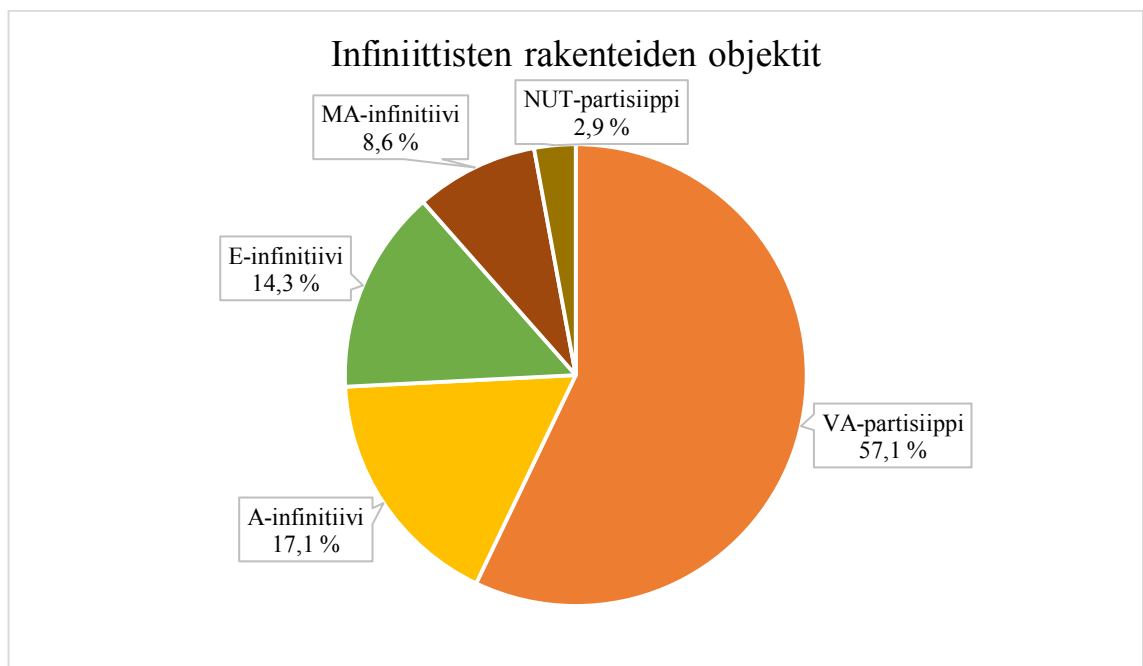
(17) *Minusta on kuitenkin pahasti päässä vikaa, jos pitää avioliittoa suurempana sitoutumisena kuin **lapsea***. (S)

(18) – – *viimeistään yläasteella **lapsea** hävettäisi*. (S)

(19) – – ***lapsea** opetetaan muualla*. (S)

(20) *Meinaa pelottaa, koska **lapsea** ei olla suunniteltu, vaikka avomies sanoikin, että jos se tulee, niin silloin se on tullakseen – –*. (S)

Kuvioon 3 olen kuvannut, millaisten infiniittisten rakenteiden objektina **lapsea* toimii aineistossani. Kuvio kattaa kaikista objekteista 22,4 prosenttia.

KUVIO 3. **Lapsea* erilaisten infiniittisten rakenteiden objektina.

Kuvion 3 mukaan aineistoni infiniittiset rakenteet, jotka saavat objektikseen partitiivi-muodon **lapsea*, jakaantuvat viiteen eri tyyppiin (VISK 2008 § 490, 492, 521). Ne ovat VA-partisiippi (esimerkki (21)), A-infinitiivi (esimerkki (22)), E-infinitiivi (esimerkki (23)), MA-infinitiivi (esimerkki (24)) ja NUT-partisiippi (esimerkki (25)). Suurin osa infiniittisistä rakenteista on VA-partisiippeja. Niitä on 20 kappaletta eli 57,1 prosenttia kaikista objektin saavista infiniittiverbeistä. Seuraavana yleisyysjärjestyksessä tulee A-

infinitiivi, joka esiintyy 6 tapauksessa (17,1 prosenttia). E-infinitiivejä on lähes yhtä paljon, 5 kappaletta (14,3 prosenttia). MA-infinitiivi esiintyy aineistossani 3 kertaa (8,6 prosenttia) ja NUT-partisiippi vain kerran (2,9 prosenttia kaikista infiniittiverbeistä).

- (21) *Syynä on kykenemättömyys yhteistyöhön [lapsea koskevissa] asioissa.* (S)
 (22) *Isällä on joka tapauksessa oikeus [tavata lapsea] – –!* (S)
 (23) [*Lapsea tehdessä*] *ei muuten pidä ajatella itseään, vaan sitä lasta.* (S)
 (24) *Jos lapsen isä ei lasta halua, olen ehdottomasti sitä mieltä että hänen elämänsä ei saa pilata [tekemällä hänelle lapsea] – –.* (S)
 (25) – – *katkeruus purkautuu taholle, jolla ei ole osaa eikä arpaa [lapsea kohdanneissa] tapahtumissa.* (S)

Adposition täydennyksenä **lapsea* toimii 17 kertaa. Näistä suurin osa on postposition täydennyksiä, kuten esimerkissä (26). Vain kahdessa tapauksessa **lapsea* täydentää prepositiota. Tämä johtunee siitä, että suurin osa suomen kielen adpositioista toimii vain postpositiona (VISK 2008 § 701). Esimerkki (27) on toinen aineiston prepositiolausekkeista. Aineistossa esiintyvät adpositiot ovat *kohtaan*, *kohti*, *varten*, *vailla* ja *ilman*.

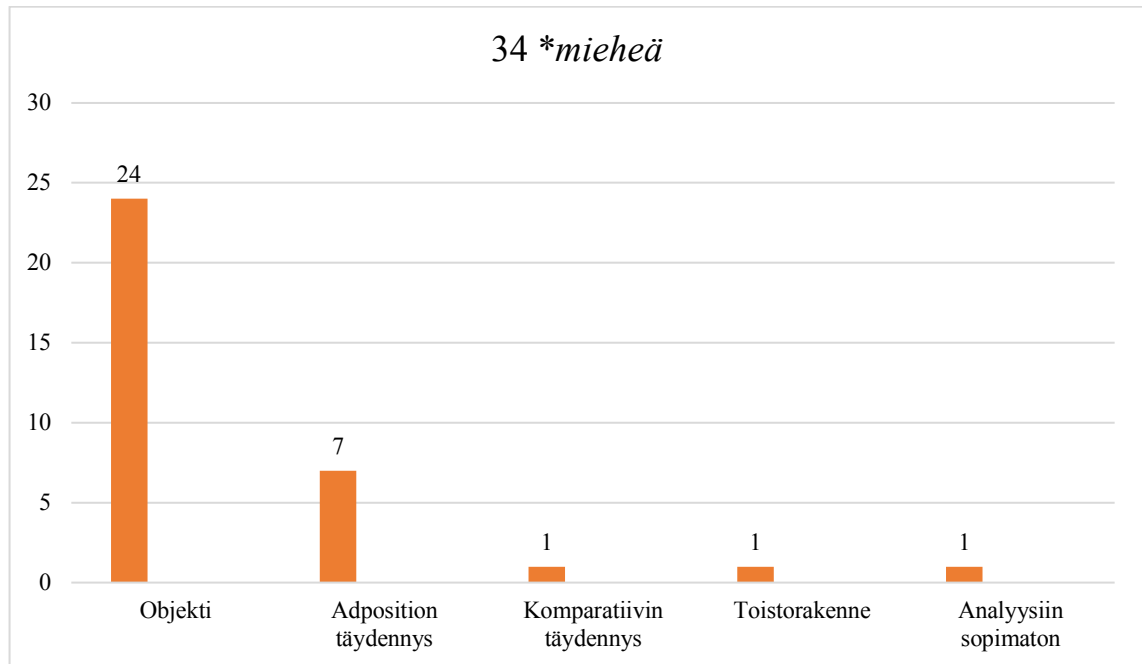
- (26) *ja tekstistä paistaa [lapsea kohtaan] viha.* (S)
 (27) *Ja aivan kahdestaan [ilman lapsea].* (S)

Loput syntaktiset tehtävät esiintyvät aineistossani melko harvoin. E-subjektina **lapsea* toimii 10 kertaa. Tapaukset on mahdollista luokitella juuri E-subjekteiksi, joskaan kaikki eivät ole prototyyppisiä E-subjekteja. Esimerkissä (28) *olla*-verbi on elliptinen. Aineistossa on toiseksi vähiten eli 5 kappaletta lukusanan täydennyksiä. Tapauksista kolmessa **lapsea* täydentää esimerkin (29) tapaan e-subjektia. Esimerkissä (30) **lapsea* taas täydentää objektia ja esimerkissä (31) osmaa eli objektin sijaista määrän adverbiaalia (VISK 2008 § 616). Esimerkissä (32) on aineiston ainoa komparatiivijohdoksen täydennys.

- (28) *Lapsea jäljellä?* (S)
 (29) *Minulla on [kaksi lapsea] – –...* (S)
 (30) *hei haloo, piti sitten pyöräyttää [kaksi lapsea]?* (S)
 (31) *Ja ovat siis edelleen yhdessä naimisissa [2 lapsea] rikkainpina.* (S)
 (32) *Vanhimman lapseni äiti katsoi, että taloudellinen menestys on [lapsea tärkeämpi].* (S)

4.3. Vokaalivartaloinen **mieheä*

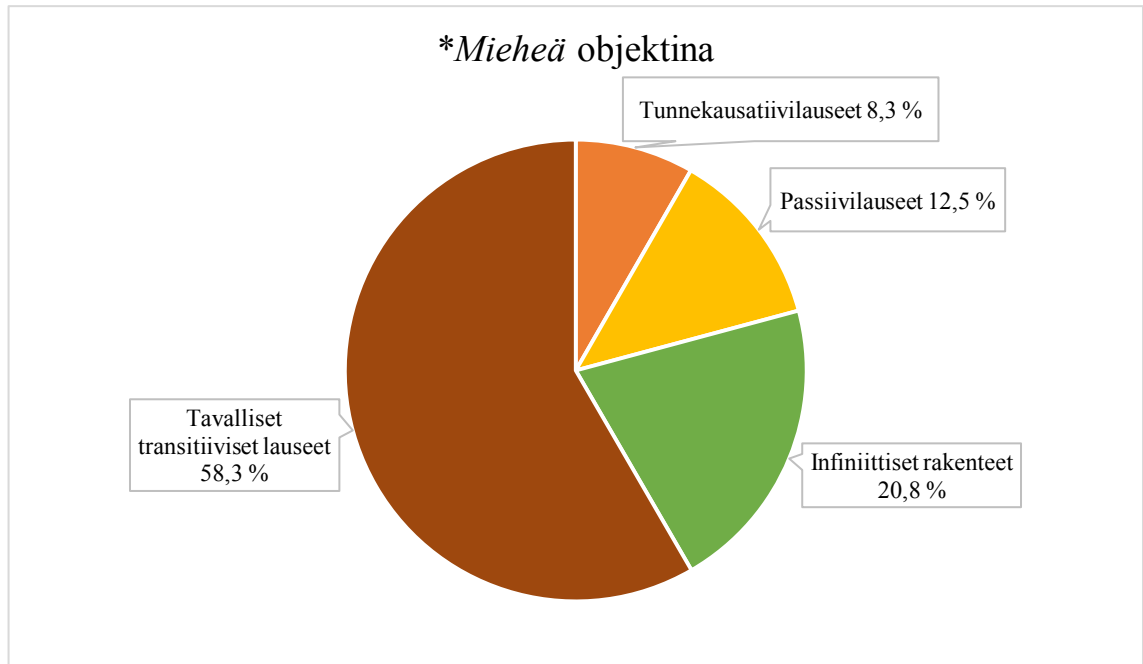
Partitiivimuodon **mieheä* aineisto käsittää yhteensä 34 tapausta. Olen jaotellut esiintymät syntaktisten tehtävien mukaan kuvioon 4. Tehtävät ovat objekti, adposition täydennys, komparatiivijohdoksen täydennys sekä intensiteettiä ilmaiseva kiteytynyt toistorakenne.

KUVIO 4. **Mieheä*-muotojen jakautuminen syntaktisen tehtävän mukaan.

Kuviosta 4 voi lukea, että 34:stä **mieheä*-muodon esiintymästä 24 on jonkinlaisia objekteja. Tämä on 70,6 prosenttia **mieheä*-muodon aineistosta. Toiseksi yleisin syntaktinen tehtävä on adposition täydennys 7 esiintymällä (20,6 prosenttia). Komparatiivijohdoksen täydennys ja intensiteettiä ilmaiseva kiteytynyt toistorakenne ovat kumpikin yksittäistapauksia, samoin luokittelun ulkopuolelle jättämäni tapaus. Kukaan niistä kattaa aineistosta 2,9 prosenttia.

Kuvioon 5 olen koonnut kaikki **mieheä*-muodon objektityypit ja niiden suhteelliset osuudet. Objektit jakautuvat **lapsea*-muodon tapaan kolmeen pääryhmään: aktiivilauseiden objektit (66,7 prosenttia), passiivilauseiden objektit (12,5 prosenttia) ja infiniittisten rakenteiden objektit (20,8 prosenttia). Kuvion kategoriat ”Tavalliset transitiviset lauseet” ja ”Tunnekausatiivilauseet” kuuluvat aktiivilauseisiin.

KUVIO 5. *Mieheä-muoto objektina erilaisissa rakenteissa.

Kuvio 5 osoittaa, että suurin osa eli 58,3 prosenttia kaikista objekteista on esimerkin (33) tapaan tavallisten transitiiivisten lauseiden objekteja (VISK 2008 § 891). Niissä ei ole mitään syntaktisia erityispiirteitä. Näitä tapauksia on yhteensä 14 kappaletta. Tunnekausatiivilauseita aineistossa on 2 kappaletta eli 8,3 prosenttia objekteista (esimerkki (34)) (VISK 2008 § 905). Passiivilauseiden objekteja taas on 3 kappaletta eli 12,5 prosenttia (esimerkki (35)). Aineiston passiivilauseissa otetaan kantaa yleisinä pidettyihin mielipiteisiin. Infiniittiverbien objektit muodostavat toiseksi yleisimmän objektiryhmän 20,8 prosentilla, mikä tarkoittaa 5:tä esiintymää (VISK 2008 § 490, 521). Niistä 4 on VA-partisiipin objekteja (esimerkki (36)) ja yksi NUT-partisiipin objekti, kuten esimerkki (37).

(33) *Moni kakkonen ei halua **mieheä** arkeensa – –.* (S)

(34) ***Mieheä** yksinkertaisesti älötti oma valheellisuutensa – –.* (S)

(35) *Miksi aina vain **mieheä** syyllistetään.* (S)

(36) *Sitten porataan [**mieheä** syrjivästä] kutsuntakäytännöstä.* (S)

(37) *Kautta rantain [**mieheä** seurannut]..* (S)

Kaikki adposition täydennyksenä toimivat *mieheä-muodot täydentävät postpositiota, niin myös esimerkki (38). Aineistossa esiintyvät postpositiot ovat *kohtaan*, *myöden*, *vas-taan* ja *varten*. Esimerkki (39) on aineiston ainoa komparatiivijohdoksen täydennys ja esimerkki (40) intensiteettiä ilmaiseva kiteytynyt toistorakenne (VISK 2008 § 1737).

Esimerkin (40) ilmaisu *ei miehen mieheä* tarkoittaa 'ei yhtään miestä'. Toistorakenne korostaa puuttumisen merkitystä.

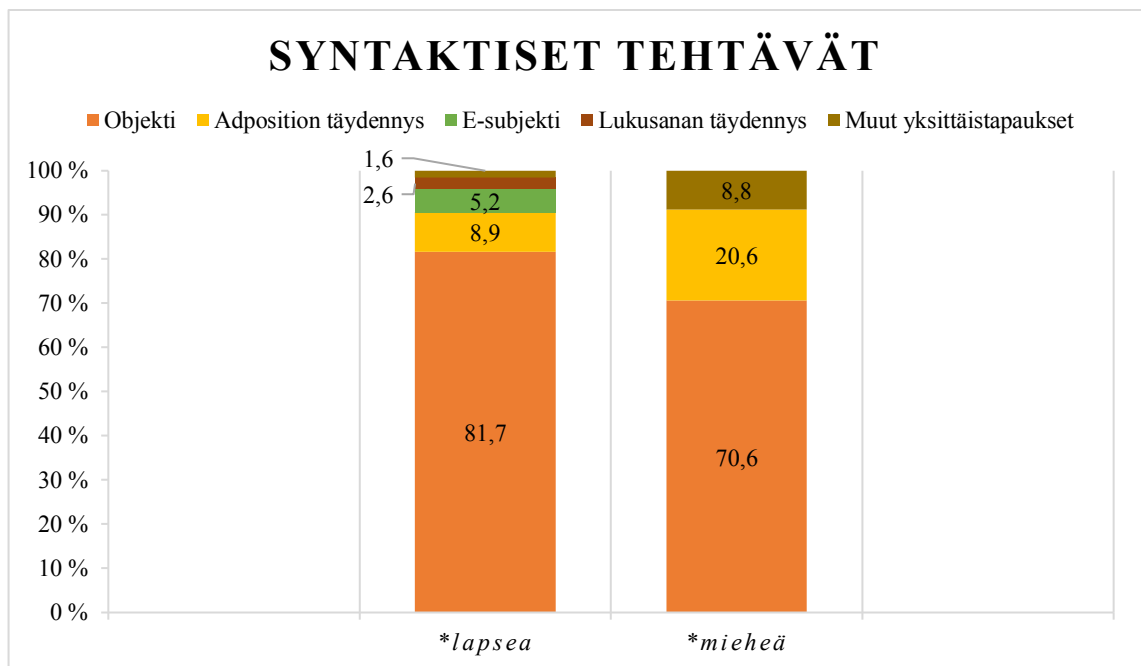
(38) – – *juurikin kun on kuullut näitä: "en voi tukahduttaa halujani [mieheä kohta-
taan]"-juttuja.*

(39) *Minä muutin pohjoisesta Suomesta [mieheä lähemmäs] etelään.. (S)*

(40) – – *ja mika parasta ei [miehen mieheä]! (S)*

4.4. Yhteenveto

Edellä olen analysoinut erikseen partitiivimuotojen **lapsea* ja **mieheä* syntaktisia konteksteja keskustelupalsta-aineistossa. Tässä luvussa vertailen **lapsea* ja **mieheä*-muotojen käyttäytymistä, teen johtopäätöksiä ja vertaan tuloksiani aiempien tutkimusten tuloksiin. Kuviossa 6 esitän tutkimieni muotojen syntaktiset tehtävät rinnatusten.

KUVIO 6. Syntaktisten tehtävien suhteelliset osuudet aineistossa.

Kuvio 6 osoittaa, että vokaalivartalaisen partitiivin yleisin syntaktinen tehtävä on sekä **lapsea*- että **mieheä*-muodolla objekti. Partitiivi onkin tyypillisin objektin sija suomen kielessä (VISK 2008 § 1229). Toiseksi yleisin vokaalivartalaisen muodon syntaktinen konteksti on kummassakin aineistossa adposition täydennys. Lisäksi **lapsea* esiintyy vielä e-subjektina ja lukusanan täydennyksenä, **mieheä* taas ei. Yksittäistapaksiin kuuluu

luokittelematta jättämieni epäselvien tapausten lisäksi kummankin lekseemin osalta komparatiivijohdoksen täydennys ja *mieheä-muodolla vielä intensiteettiä ilmaiseva kiteytynyt toistorakenne.

Voisi ajatella, että *lapsea-muodolla on enemmän erilaisia syntaktisia tehtäviä siksi, että aineiston koko on yli viisinkertainen verrattuna *mieheä-muodon aineistoon. Kuitenkin juuri se, että muoto esiintyy useissa erilaisissa syntaktisissa konteksteissa, lisää aineiston määrää. Koehaku norminmukaisella partitiivilla osoittaa, että lekseemin *mies* partitiivi on kokonaisuudessaan yleisempi kuin lekseemin *lapsi* partitiivi (ks. luku 3.3.). Myös *Suomen kielen taajuussanaston* mukaan *mies* on yleisempi kuin *lapsi* (Saukkonen ym. 1979: 42). Vokaalivartaloisilla muodoilla yleisyysjärjestys on päinvastainen. Näin ollen vokaalivartaloistuneiden partitiivien suhteellinen osuus on suurempi lekseemillä *lapsi* kuin lekseemillä *mies*.

Muodon *lapsea esiintyminen monissa erilaisissa syntaktisissa ympäristöissä voi tarkoittaa, että vokaalivartaloistumiskehitys on lekseemillä *lapsi* hieman pidemmällä kuin lekseemillä *mies*. Tästä kielii esimerkiksi se, että *lapsea esiintyy myös e-subjektina 10 kertaa, vaikka partitiivi subjektin sijana on melko harvinainen (VISK 2008 § 1234). Esimerkki (41) taas ilmentää, kuinka partitiivi *lapsea esiintyy jopa konsonanttivartaloisten partitiivien seassa. Edes toisten konsonanttivartaloisten muotojen malli ei ole vaikuttanut *lapsea-muotoon.

(41) *Laki on täysin tasa-arvoinen, koskipa se sitten ulkomaalaista tai suomalaista, mietä taikka naista, lapsea taikka vanhusta..* (S)

Teorialuvussa (3.3.) esittelemäni Heikki Paunosen keskus-reuna-aluehypoteesi selittää osaltaan, miksi vokaalivartaloistuminen voi olla pidemmällä lekseemillä *lapsi* kuin lekseemillä *mies*. Teorian mukaan kielen reuna-alueelle sijoittuvat ainekset muuttuvat helpoimmin. Lekseemi taas sijoittuu reuna-alueelle sitä herkemmin, mitä enemmän se vaihtelee morfofonologisesti. (Paunonen 2003: 207–208.) Kummassakin tutkimistani lekseemeistä esiintyy vaihtelu *e* : kato. Lekseemin *mies* merkittävin vaihtelu on *s* : *h* -vaihtelu. Lekseemissä *lapsi* konsonanttivaihtelu on vielä huomattavampaa, sillä kaksi äännettä vaihtelee yhden kanssa (*ps* : *s*). Lisäksi sanan lopussa esiintyy *i* : *e* -vaihtelu. Näin ollen *lapsi* siirtyy kielen järjestelmässä muutosherkälle reuna-alueelle nopeammin kuin *mies*.

Vaikka muotojen yleisimmät syntaktiset tehtävät ovatkin samat, eivät **lapsea* ja **mieheä* niidenkään osalta käyttäydy täysin samoin. Kuvio 6 osoittaa, että **lapsea* toimii objektina suhteessa vielä useammin kuin **mieheä*. Adposition täydennys taas kattaa **mieheä*-muodon tehtävistä suuremman osan kuin **lapsea*-muodon tehtävistä. On mahdollista, että innovatiiviset muodot esiintyvät lausetta pienemmissä lausekerakenteissa jo kielenmuutoksen aikaisemmassa vaiheessa. Tämän tulkinnan mukaan vokaalivartaloinen muoto ilmenee ensin esimerkiksi adposition täydennyksenä tai infiniittisen rakenteen objektina ja vasta myöhemmin myös lauseen objektina. Kummassakin aineistossa lauseiden objekteja tosin on enemmän kuin infiniittiverbien objekteja, mutta niin lienee myös norminmukaisessa kielessä. Näin suppean aineiston perusteella en kuitenkaan voi tehdä varmoja johtopäätöksiä. Niitä varten tarvittaisiin tutkimusta useammista lekseemeistä ja myös norminmukaisten muotojen syntaktisista konteksteista.

Aineistossani on kahdeksan virkettä, joissa esiintyy sekä norminmukainen partitiivi *lasta* että innovatiivinen partitiivi **lapsea*. Puolet näistä tapauksista on tulkittavissa niin, että vokaalivartaloinen partitiivi esiintyy infiniittiverbin objektina tai adposition täydennyksenä ja norminmukainen partitiivi lauseen objektina. Esimerkki (42) on tällainen tapaus, samoin luvussa 4.2. esittelemäni esimerkit (23) ja (24). Nämä esimerkit tukevat väitettäni siitä, että lausetta pienemmät rakenteet ovat vokaalivartaloistumisen eturintamassa. Vastaavia kahden erilaisen partitiivin esiintymiä ei kuitenkaan löydy **mieheä*-muodon aineistosta lainkaan. Tapauksista voi päätellä, että kielenmuutos ei ole vielä systemaattinen, vaan kielenkäyttäjät näyttävät hahmottavan muodot vaihtoehtoisiksi. Joillakin lekseemeillä kielenhuoltokin tunnistaa vaihtoehtoisuuden, esimerkiksi *nientä ~ niemeä* ja *tointa ~ toimea* (KS 2018 s.v. *niemi, toimi*).

(42) *Sitten kun exä huomasi ettei saakaan mitään häslinkiä aikaan nykyiseen suhteeseen, [lapsea tapaamalla] niin jätti koko asian sikseen, ei enää tapaa lasta!!!* (S)

Västin ja Palviaisen (tekeillä) sekä Liukkosen (2018) tutkimukset eivät täysin tue minun tuloksiani, sillä heidän kyselytutkimuksissaan muotojen **lapsea* ja **mieheä* luontevuudella ei ole suurta eroa. Yksinkertaisessa monivalinnassa yläkoululaisista 42 prosenttia piti **lapsea* luontevana tai jokseenkin luontevana, **mieheä* taas 49 prosenttia (Liukkonen 2018: 13; Västi & Palviainen, tekeillä). Yläkoululaisten osalta tulos on siis päinvastainen kuin omani. Aikuisista informanteista **lapsea* piti luontevana tai jossain määrin

luontevana 11 prosenttia ja **mieheä* 10 prosenttia. Tämä tulos on samansuuntainen kuin minun tulokseni. Rinnakkaismuotojen monivalinnassa tulos on taas päinvastainen: **lapsea*-muodon hyväksyy yhteensä 6 prosenttia informanteista, **mieheä*-muodon 9 prosenttia. Kaikki **mieheä*-muodon hyväksyneet pitivät sitä kuitenkin vain jossain määrin luontevana, kun taas 1 prosentti **lapsea*-muodon hyväksyneistä piti muotoa täysin luontevana. (Västi & Palviainen, tekeillä.) Kummassakin kyselytutkimuksista sekä **lapsea* että **mieheä* oli sijoitettu objektiksi tai objektin pääsanaksi (Liukkonen 2018: liite 1; Västi & Palviainen, tekeillä: liite 1–2).

Emma-Katariina Korja (2019) tuli kandidaatintutkielmassaan samantapaisiin tuloksiin kuin minä. Korjan (2019) tutkimuksen mukaan vokaalivartaloistuminen on pidemmällä yleisen verbin *nähdä* A-infinitiivissä kuin harvinaisten verbien *purra* ja *surra* A-infinitiiveissä. Västin ja Palviaisen (tekeillä) hypoteesin mukaan vokaalivartaloisuus olisi kuitenkin todennäköisempää harvinaisilla perussanamaisilla lekseemeillä kuin yleisillä perussanamaisilla lekseemeillä. Korja itsekin toteaa, että *nähdä*-verbin vartaloissa on konsonanttivaihtelua, mikä voi vaikuttaa vokaalivartaloistumiseen (Korja 2019: 33). Hypoteesi kuitenkin toteutui tutkimuksessa osittain, sillä vähiten A-infinitiiviesiintymiä oli yleisillä *mennä*-, *tulla*- ja *tehdä*-verbeillä (Korja 2019: 32). Minun tulokseni lekseemin *lapsi* vokaalivartaloistumisesta tukee päätelmää siitä, että lekseemin äännerakenne vaikuttaa vokaalivartaloistumiseen yleisyyden ja perussanamaisuuden ohella.

5. PÄÄTÄNTÖ

Kandidaatintutkielmassani olen tutkinut vokaalivartaloisten partitiivimuotojen **lapsea* ja **mieheä* syntaktisia konteksteja keskustelupalsta-aineistossa. Aineistoni on peräisin Suomi24- ja Ylilauta-sivustoilta vuosilta 2001–2017, ja keräsin sen Kielipankin konkordanssihakuohjelma Korpilla. Tutkimuskysymykseni ovat olleet seuraavat:

- Millaisissa syntaktisissa tehtävissä norminvastaisia vokaalivartaloisia muotoja **lapsea* ja **mieheä* käytetään?
- Käyttäytyvätkö muodot **lapsea* ja **mieheä* keskenään samalla tavalla?

Muotojen syntaktiset tehtävät ovat objekti, adposition täydennys, e-subjekti, lukusanan täydennys, komparatiivijohdoksen täydennys ja intensiteettiä ilmaiseva kiteytynyt toistorakenne. Muodot eivät käytäydy täysin samalla tavalla, sillä **lapsea* esiintyy useammassa syntaktisissa konteksteissa kuin **mieheä*. Yleisimpiä tehtäviä kummankin lekseemin osalta ovat objekti ja adposition täydennys. Objekti on kuitenkin yleisempi tehtävä muodolla **lapsea* kuin muodolla **mieheä*. Adposition täydennyksenä taas **mieheä* on yleisempi kuin **lapsea*.

Muodon **lapsea* esiintymiä on aineistossani enemmän kuin muodon **mieheä*. Koska norminmukainen partitiivi *lasta* esiintyy koehakujeni mukaan harvemmin kuin *miestä*, kattaa vokaalivartaloisen muoto suhteessa suuremman osan kaikista lekseemin *lapsi* partitiiveista kuin lekseemin *mies*. Tämä viittaa siihen, että vokaalivartaloistuminen on pidemmällä lekseemillä *lapsi*. Ilmiö ei kuitenkaan toteudu silläkään systemaattisesti, sillä jopa samoissa virkkeissä käytetään sekä vokaali- että konsonanttivartaloista partitiivia. Yhtenä syynä lekseemin *lapsi* nopeampaan vokaalivartaloistumiseen voi olla sen vartaloiden äännevaihteluiden määrä ja laatu (*ps* : *s*, *i* : *e* ja *e* : kato). Jatkotutkimuksissa on tarpeen tarkastella lähemmin, miten äännerakenne vaikuttaa vokaalivartaloistumisherkyyteen.

On mahdollista, että vokaalivartaloistuminen alkaa vaikuttaa aikaisemmin adpositiorakenteiden kaltaisissa lausekekonteksteissa kuin itsenäisinä lauseenjäseninä esiintyvissä muodoissa. Tähän tulkintaan ohjaa se seikka, että harvemmin vokaalivartaloisena esiintyvä **mieheä* toimii adposition täydennyksenä suhteellisesti useammin kuin **lapsea*. Lisäksi puolessa virkkeistä, joissa esiintyy sekä norminmukainen *lasta* että innovatiivinen

**lapsea*, norminmukainen partitiivi on lauseen objektina mutta innovatiivinen osana lausekerakennetta joko infiniittiverbin objektina tai adposition täydennyksenä. Tarvitaan kuitenkin lisää vastaavaa tutkimusta muistakin lekseemeistä, ennen kuin tuloksen voi yleistää. Lisäksi tarvittaisiin tietoa syntaktisten kontekstien yleisyydestä norminmukaisessa aineistossa. Erityisen kiinnostavaa olisi tutkia lekseemejä, jotka tyypillisesti esiintyvät partitiivimuotoisina erilaisissa konteksteissa. Esimerkiksi vakiintuneessa ilmauksessa *Sataa lunta* subjekti voi olla kiteytynyt konsonanttivartaloiseksi. Sen sijaan adpositiolauseke *lunta pitkin* ei ole vakiintunut ilmaus, jolloin vokaalivartaloisen muoto voi helpommin päästä esiin. (Ks. Itkonen 1976: 53.)

Tutkimukseni todistaa osaltaan sitä, että partitiivissakin vokaalivartaloistuminen etenee lekseemikohtaisesti, niin kuin Paunonen (2003: 203) ennustaa. Samaa on todistettu jo aiemmissa tutkimuksissa (Västi & Palviainen, tekeillä; Liukkonen 2018; Sirviö 2018; Keränen 2019; Korja 2019; Pöyhtäri 2019). Tutkimukseni toinen keskeinen anti on, että muutos ei tapahdu samankaan lekseemin kaikissa syntaktisissa konteksteissa yhtä aikaa. On kuitenkin mahdollista, että järjestys vaihtelee lekseemeittäin. Kandidaatintutkimuksessa onkin mahdollista vain raottaa ilmiön kulkua.

Jatkotutkimuksissa kannattaa käyttää Korpin ”sana sisältää” -toimintoa. Tällöin selviää, onko vokaalivartaloisen partitiivi erityisen yleinen juuri liitepartikkelin tai omistusliitteen edellä. Koehakujeni mukaan osumia löytyy enemmän kuin käyttämälläni ”sana on” -toiminnolla eli **lapsea*-muodon osalta 425 ja **mieheä*-muodon osalta 277. Samoin murteelliset muodot **lapsee* ja **miehee* olisi tutkittava. Kiinnostavaa olisi myös selvittää, onko vokaalivartaloisen muoto todennäköisempi rakenteissa, joissa on laajennuksia, kuin esimerkiksi yksisanaisissa objekteissa.

Useiden semanttisten teorioiden mukaan täydellistä synonymiaa ei ole, vaan muodon muuttuessa myös merkitys muuttuu. On siis viitteitä siitä, että semanttinen muutos kytkeytyy morfologiseen muutokseen. (Esim. Goldberg 1995: 67.) Näin ollen on mahdollista, että myös vokaalivartalosisissa muodoissa jokin lekseemin merkityksistä alkaa korostua, niin kuin Kärkkäisen (2018) tutkimus *panna*-verbistä osoitti. Olisikin tärkeää perehtyä jatkotutkimuksissa myös vokaalivartaloisten muotojen semanttisiin konteksteihin. Alustavien havaintojen mukaan aineistoni **lapsea* esiintymät keskittyivät merkityksiin ’ihminen syntymästä murrosikään; alaikäinen’ sekä ’poika tai tytär suhteessa

vanhempiinsa' ja *mieheä esiintymät merkityksiin 'aviomies, parisuhteen osapuoli, rakkaus- tai sukupuolisuhteen osapuoli' (KS 2018 s.v. *lapsi, mies*). Merkityskeskittymät voivat kuitenkin juontaa juurensa keskustelupalstojen tyypillisistä aiheista sekä kyseisten lekseemien tyypillisimmistä merkityksistä yleensä, eivät niinkään vokaalivartaloisuudesta. Kuitenkin jo Paunonen (1976: 92) toteaa, että poikkeavan muodon käyttöön liittyy aina semanttinen lisävivahe. Siksi myös vokaalivartaloistuneiden muotojen semantiikan tutkimus on tarpeen.

LÄHTEET JA LYHENTEET

- CRYSTAL, DAVID 2006: *Language and the internet*. 2. painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- FERTIG, DAVID 2013: *Analogy and morphological change*. Edinburgh Historical Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A Construction Grammar approach to argument structure*. Cognitive Theory of Language and Culture. Chicago: The University of Chicago Press.
- HAKULINEN, LAURI 2000 [1979]: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 5., muuttamaton painos. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- ITKONEN, ESA – PAJUNEN, ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Suomi 199. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 1976: Syntaktisten vaikutusyhteyksien luonteesta. – *Virittäjä* 80 s. 52–81.
- KANGAS, SELINA 2020: *Kaksoispartitiivin esiintyminen ja syntaktinen ympäristö numeraaleissa kaksi, viisi ja kuusi*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- KERÄNEN, INKA 2019: *Johtimen produktiivisuuden vaikutus suomen kielen vokaalivartalomuotojen hyväksyttävyyteen*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- KOIVISTO, VESA 2013: *Suomen sanojen rakenne*. Suomi 202. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KORJA, EMMA-KATARIINA 2019: *Vokaalivartaloiden yleistyminen verbien nähdä, tehdä, tulla, mennä, purra ja surra A-infinitiiveissä*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. 2018. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 6.6.2018 (27.11.2019).
- KÄRKKÄINEN, SALLI 2018: *Mitä tarkoittaa panetaan? Panna-verbin vokaalivartaloistuminen*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- LAALO, KLAUS 2011: *Lapsen varhaiskielioppi ja miniparadigmat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1309, Tiede. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- LIUKKONEN, SONJA 2018: Avotulea ei saa sytyttää metsäpalovaaran aikana. *Yläkouluikäisten suhtautuminen suomen kielen vokaalivartaloistumiseen*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- MÄÄTTÄ, URHO 1994: *Funktionaalinen selittäminen morfologiassa. Metateoriaa ja huomioita suomen ja sen sukukielten tutkimusperinteestä*. Opera fennistica & linguistica 7. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- PAUNONEN, HEIKKI 1976: Allomorfien dynamiikkaa. – *Virittäjä* 80 s. 82–107.
- PAUNONEN, HEIKKI 2003: Suomen kielen morfologisista muutosmekanismeista. – Lea Laitinen, Hanna Lappalainen, Päivi Markkola & Johanna Vaattovaara (toim.), *Muotojen mieli. Kirjoituksia morfologiasta ja variaatiosta* s. 187–248. Kieli 15. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- PÖYHTÄRI, ESSI 2019: Mutta tähänkin asiaan tulenee kohta muutosta. *Potentiaalivokaalivartaloistuminen*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- SAUKKONEN, PAULI – HAIPUS, MARJATTA – NIEMIKORPI, ANTERO – SULKALA, HELENA 1979: *Suomen kielen taajuussanasto*. Porvoo: WSOY.
- SIRVIÖ, MARIA 2018: *Konsonanttivartalosta vokaalivartaloön verbien purra, surra, tulla ja mennä NUT- ja TU-partisiipeissa*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. (27.11.2019.)
- VÄSTI, KATJA – PALVIAINEN, SANTERI (tekeillä): Vokaalivartaloistuminen kyselytutkimuksen valossa. Artikkelin käsikirjoitus.